

Motion

1982/83: 1708

Karin Söder m. fl.

Utveckling för livskvalitet

Sverige upplever i dag, liksom industrivärlden i övrigt, en ekonomisk situation som skiljer sig avsevärt från vad som varit vanligt under efterkrigstiden. Den osedvanligt långa period av förhållandevis stabil ekonomisk tillväxt som präglade tiden från andra världskriget slut till början på 1970-talet har förbytts i en världsomfattande ekonomisk stagnation.

För Sveriges vidkommande har denna situation lett till en allvarlig ekonomisk obalans med stora underskott i statsbudgeten och utlandsbetalningar, samt en för våra förhållanden hög arbetslöshet. Det är självklart att strävandena att åter få fart på den ekonomiska utvecklingen under sådana förhållanden får allra högsta prioritet. Samtidigt är det viktigt att inse att förutsättningarna för en ökad materiell levnadsstandard, en ökad privat konsumtion och en expanderande offentlig sektor under förutsebar framtid kommer att vara mycket begränsade. Även om vi, som vi hoppas, får till stånd en betydande ökning av vår industriproduktion kommer de resurser som detta skapar i huvudsak krävas för att betala den levnadsstandard och den samhälleliga verksamhet som vi redan nu kostar på oss. Detta innebär att samhällsutvecklingen måste arbeta ifrån helt andra förutsättningar än vad vi varit vana vid under 50- och 60-talen och början av 70-talet.

Tidigare har allt politiskt arbete byggt på den, som det tycktes, självklara förutsättningen att man haft ständigt ökade resurser att tillgå. Förbättringar av människors livsvillkor betraktades som detsamma som ökade ekonomiska satsningar. Den utmaning som det politiska arbetet nu står inför är att kunna skapa bättre levnadsvillkor för människorna utan att ha ständigt ökande ekonomiska resurser att tillgå.

I detta sammanhang är det viktigt att komma ihåg att den typ av ekonomisk tillväxt och ständiga materiella standardförbättringar som präglade främst allt 1960-talet inte enbart innebar en förbättrad livskvalitet för människorna. Samtidigt som levnadsstandarderna ökade kraftigt mätt i ekonomiska termer så kunde vi också konstatera symtom på försämringar i människors livsvillkor. Dessa symtom kom till uttryck i form av ökad stress, ökad ensamhet och isolering, ökat främlingskap, ökad utslagning av människor. De stora folkomflyttningar som var ett av tecken på tillväxten är en viktig orsak till dessa fenomen. Samhällets alltmer storskaliga karaktär, där det blir svårt för den enskilda människan att uppleva sin hemmahörighet och sin egen roll och betydelse, är ett annat. Kommunsammanslagningarna som kulminerade år 1970, en näringspolitik i huvudsak inriktad på storföretag och stora produktionsenheter, en ökad institutionalisering och stordrift på det sociala

området, växande miljöproblem, är alla exempel på hur ett ensidigt ekonomiskt tänkande tilläts gå ut över andra värden av stor betydelse för den enskilda människan.

Mycket av de ekonomiska resurser som 60-talets tillväxt skapade gick åt för att ta hand om dess negativa effekter. Ökande sociala kostnader, en växande byråkrati, stora vårdinstitutioner byggdes ut för att ta hand om dem som slogs ut av den pågående utvecklingen. I viss mån kanske t. o. m. den växande privata varukonsumtionen fick bli en ersättning för det som gick förlorat i form av mänsklig kontakt och gemenskap, hembygdkänsla, arbetstillfredsställelse m. m.

Redan på 60-talet tog centern upp kravet på ett vidgat välfärdsbegrepp. Välfärd går inte bara att mäta i materiella och ekonomiska termer. Det är nu nödvändigt att se till hela människans behov. Människans behov av kontakt och gemenskap, av att känna sig hemma i sin livsmiljö, av att kunna uppleva arbetstillfredsställelse, av att kunna ta ansvar för sig själv, sina närmaste och sin närmiljö, att kunna uppleva en ren och frisk miljö, är lika viktigt som hennes behov av varukonsumtion. Det är detta vidgade välfärdsbegrepp som också kan kallas livskvalitet

Enligt vår uppfattning är det nu nödvändigt att lyfta fram livskvalitetsbegreppet som en övergripande målsättning för samhällsutvecklingen. De mål som bl. a. hittills präglat långtidsutredningarna: full sysselsättning, snabb ekonomisk tillväxt, jämnare inkomstfördelning, rimlig prisstabilitet och balans i utlandsbetalningarna, är i och för sig viktiga men ändå otillräckliga. För att möta 1980-talets utmaning mot politiken, att skapa bättre levnadsvillkor för människorna krävs ett bredare angreppssätt. Enligt vår uppfattning bör därför nu en ny långtidsutredning tillsättas med uppgift att binda ihop de ekonomiska förutsättningarna med en vidare syn på samhällsutvecklingen. Där bör strukturella förändringar som kan leda till förbättrad livskvalitet för människorna utan ekonomiska kostnader skjutas i förgrunden. Med hänsyn till detta utvidgade uppdrag bör denna utredning bli parlamentariskt sammansatt. Vi skall här ange några av de perspektiv som vi anser jämsides med de ekonomiska bör prägla den nya långtidsutredningens arbete.

Merinflytande och ansvar

En viktig förutsättning för god livskvalitet är att människor känner att de kan påverka sin egen livssituation och ta ett ansvar för sig själv, sina närmaste och sin närmiljö. Utvecklingen under större delen av efterkrigstiden präglades av ett alltmer centraliserat beslutsfattande i samhället. Människornas känsla av maktlöshet växte. Först efter 1976 påbörjades ett medvetet arbete för att decentralisera beslutsfattandet och flytta besluten närmare människorna. Det är viktigt att det arbetet får fortsätta. De centerledda regeringarna under perioden 1976-1982 initierade en rad viktiga demokra-

tireformer. Ett arbete för att flytta beslutsfunktioner från centrala ämbetsverk till regionala och lokala organ påbörjades. Statens detaljstyrning av kommunerna minskades radikalt. De statliga länsmyndigheterna reformerades så att länsbefolkningens politiska vilja klarare skulle präglade deras verksamhet. Möjligheter öppnades att dela alltför stora kommuner, och en lång rad kommuner använde sig också av denna möjlighet. Möjligheter att anordna lokala beslutande folkomröstningar infördes. Inte minst betydelsefulla var de lagändringar som har gjort det möjligt att inrätta lokala organ i kommunen med beslutanderätt. Därmed har möjligheterna att skapa en verklig lokal demokrati radikalt förbättrats. Ett 50-tal kommuner i landet har satt i gång arbete för att förbereda inrättande av lokala organ av olika slag.

Det är av största vikt att arbetet med att decentralisera beslutsfattandet och öka människornas möjligheter att påverka sin närmiljö drivs vidare med kraft. Den reformpolitik som påbörjats på det här området måste få fortsätta att verka. Likaså bör olika vägar att utveckla mera av lokal självförvaltning ute i enskilda bostadsområden utvecklas. Genom att de boende får större möjligheter att ta ansvar för sin egen närmiljö ökar människors delaktighet och hemkänsla, miljön kan förbättras och samtidigt ökningen av boendekostnaderna hållas tillbaka.

En politik som syftar till att öka människornas möjligheter att påverka sin egen livssituation, ta ansvar och känna delaktighet i utvecklingen måste också vara inriktad på att uppmuntra lokala och enskilda initiativ av olika slag. De "starta eget-kampanjer" som inleddes under Nils G. Åslings tid som industriminister är ett gott exempel på detta. Samhället bör också uppmuntra kooperativa initiativ av olika slag. Kooperationen som arbetsform kan användas både för att förbättra den kommersiella servicen i närmiljön, för att komplettera samhällsservice av olika slag och som en metod för mera traditionell varuproduktion.

Mot denna bakgrund anser vi att målet att beslutsfattandet skall ske så nära människorna som möjligt, där enskilda och lokala initiativ uppmuntras, skall vara en viktig utgångspunkt för den av oss föreslagna nya långtidsutredningen.

Arbete åt alla

Att ha ett meningsfullt arbete är också av avgörande betydelse för upplevelsen av livskvalitet. Att få arbeta är att få vara med och lämna sitt bidrag till den gemensamma strävan efter en bättre tillvaro. Det är ett sätt att få vara med och ta ansvar som inte borde berövas någon människa. Arbetet är också en av de viktigaste delarna av människans livsinnehåll. Rätt utformat blir det en av våra viktigaste källor till tillfredsställelse, till gemenskap med andra människor och till samarbete.

Avgörande för arbetets kvalitativa betydelse för människan är dess resultat, utformning och den uppskattning man röner för vad man utträttat.

Rätten till arbete upplevs i dag som hotad. Även om vi i Sverige, tack vare en mycket ambitiös arbetsmarknadspolitik inte minst under senare år, har en betydligt lägre arbetslöshet än de flesta jämförbara länder, så är den dock oacceptabelt hög. I stor utsträckning beror våra akuta sysselsättningsproblem på den pågående ekonomiska krisen. Det är ett självklart huvudmål för den ekonomiska politiken att häva den nuvarande stagnationen och få till stånd en positiv industriell utveckling. Det är en nödvändig förutsättning för att vi skall kunna betala den levnadsstandard som vi redan kostat på oss. Det skulle också självklart få en positiv utveckling på full sysselsättning i vårt land.

Det finns dock förutom de akuta ekonomiska problemen mera långsiktiga utvecklingslinjer som ger anledning till oro för sysselsättningen. Industrisysselsättningen i vårt land har varit sjunkande ända sedan mitten av 1960-talet. Denna utveckling har hittills kunnat kompenseras av att den offentliga sektorn har vuxit ändå snabbare. Den tekniska utvecklingen med en ökad användning av datorer och robotar gör det sannolikt att industrisysselsättningen kan komma att fortsätta att sjunka även om vi skulle kunna få till stånd en betydande tillväxt av industriproduktionen. Den offentliga sysselsättningen i vårt land har upphört att öka. Det finns anledning att ifrågasätta om den mycket snabba expansion som präglade framför allt 1970-talet återkommer inom överskådlig tid. Till detta kommer att framför allt datorutvecklingen kan komma att leda till en liknande situation inom administration och service som inom industrin, dvs. ett minskande personalbehov trots en ökande verksamhet. Det är uppenbart att våra traditionella arbetsmarknadspolitiska instrument inte är tillräckliga inför en sådan tänkbar utveckling. Det är viktigt att en ny långtidsutredning är beredd att föreslå nya och okonventionella lösningar för att garantera arbete åt alla.

Till det paradoxala hör att det inte saknas meningsfulla arbetsuppgifter trots att många människor går arbetslösa. Behovet av arbetsinsatser, t. ex. inom vården, miljövården och energihushållningen, är stort. En bättre hushållning med våra resurser skulle också kräva en bättre vård av våra varor, mera av reparation och återanvändning. ●också det kräver arbetsinsatser. Vi har fått en situation där viktiga arbetsuppgifter inte blir utförda därför att arbetskraften är för dyr samtidigt som många människor går utan arbete. En viktig orsak till detta förhållande är att en huvuddel av samhällets skatteuttag är knutet just till arbetsinsatsen, medan t. ex. naturresurser är förhållandevis lågt beskattade. Detta system gör det dyrbart att anlita mänskliga arbetsinsatser men oftast billigt att slösa med råvaror och färdiga produkter.

Att skattevägen kraftigt fördyra mänskligt arbete kunde te sig rationellt under en period då man trodde att bristen på arbetskraft skulle bli det stora samhällsproblemet och att naturresurser och kapital fanns i praktiskt taget obegränsad mängd. I dag är bristen på arbetstillfällen det stora problemet, och vi inser att naturresurserna är en i många sammanhang knapp tillgång.

Fördelningen av skattebördan bör vara en av de frågor som tas upp i utredningen. Uppgiften bör vara att finna nya lösningar för framtidens sysselsättningsproblem. Egenföretagandet och småföretagandets roll är en annan viktig fråga. Likaså kan det också i det här perspektivet finnas anledning att se över arbetstidens utveckling i framtiden. bl. a. i syfte att åstadkomma en bättre anpassning till olika människors skiftande behov och förutsättningar.

För arbetstillfredsställelsen är det också mycket viktigt hur arbetet organiseras. Allt arbete är meningsfullt som tjänar ett nyttigt ändamål och utförs väl. Det är viktigt för människan att kunna uppleva betydelsen av sin egen arbetsinsats, att kunna överblicka sin egen roll i produktionsprocessen och påverka sin egen arbetssituation. Dessa frågor blir särskilt betydelsefulla med den tekniska utveckling som vi kan förutse där datorer och robotar kan komma att spela en växande roll. Risk finns att den nya tekniken gör många arbetsuppgifter mera ensidiga och ökar känslan av främlingskap. Rätt använd kan den tekniska utvecklingen tvärtom bidra till att göra arbetsuppgifterna mera stimulerande och öka den enskilda arbetstagarens möjligheter att överblicka den arbetsprocess han eller hon deltar i. Men inriktning av teknikutveckling och utveckling av arbetsformer som lägger stor vikt vid att förbättra arbetstagarnas möjligheter till verklig arbetstillfredsställelse är därför av central betydelse för den enskilde arbetstagarens livskvalitet men också för utvecklingen i vårt näringsliv. Det finns ett uppenbart samband mellan arbetstagarnas tillfredsställelse med arbetet och sådana faktorer som närvaroproduktivitet och kvalitet i arbetsinsatserna.

Samhällsplanering för gemenskap

Den fysiska livsmiljö som skapas genom bebyggelsen är avgörande för människors välbefinnande. Samhällsplaneringen måste inriktas på att skapa lokala miljöer som underlättar trivsel, mänsklig gemenskap och ansvarstagande.

Grundläggande för den framtida samhällsplaneringen måste enligt vår uppfattning vara en strävan att skapa så fullständiga lokala miljöer som möjligt, miljöer som får karaktären av fungerande lokalsamhällen. Det innebär att bebyggelseområdena måste vara överblickbara för den enskilde, inte större än att man någorlunda kan lära känna människor och miljö i området. Det bör inte vara fråga om ensidiga områden, utan boende, arbete, service och rekreativsmöjligheter måste lokaliseras i anslutning till varandra. Området måste också vara så utformat att det ger rimliga tillfällen till gemensamma aktiviteter och gemensamt ansvarstagande för de boende. Så mycket som möjligt i bostadsområdet bör kunna skötas genom självförvaltning av de boende. Nya lägenheter bör som regel ha markkontakt.

En annan grundprincip måste vara att de rekreativsmöjligheter som naturen ger tas väl till vara och att bebyggelsen sker med ekologiska

utgångspunkter. Bostadsbyggandet i vårt land kommer med all sannolikhet under de närmaste årtiondena att ha betydligt mindre omfattning än tidigare. I stor utsträckning måste därför samhällsplaneringen vara inriktad på komplettering och förnyelse i befintliga bostadsområden.

För att skapa fungerande lokalsamhällen med bostäder, arbetsplatser, service, vård, kultur och rekreation väl samlat, både i städerna och på landsbygden, räcker det inte med punktinsatser och isolerade stödåtgärder. Det krävs en helhetssyn på naturens möjligheter och toleranser, människans situation, näringslivets organisation och samhällets uppbyggnad i stort. Statsmakterna måste bl. a. genom en aktiv regionalpolitik påverka samhällsutvecklingen och därmed motverka en ny flyttlassvåg.

Behovet av att utveckla lokala miljöer som ger människorna bästa möjliga förutsättningar för livskvalitet och gemenskap måste enligt vår uppfattning vara en viktig förutsättning i den nya långtidsutredningen.

Social omvårdnad

Sverige kan med rätta känna stolthet över det sociala trygghetssystem vi byggt upp. Det är i många avseenden ett internationellt föredöme. Det innebär dock inte att vi får blunda för problemen med de lösningar som valts. Det sociala skyldsnät som byggt upp ger för många ett gott skydd i ekonomiskt avseende och en garanti för en kompetent vård när vårdbehovet uppstår. Samtidigt skapar dock den ökade institutionaliseringen av den sociala omsorgen betydande problem.

Mycket talar för att institutionernas betydelse för vården av människor i framtiden måste minska. Genom att öka möjligheterna att erbjuda vård i hemmiljön uppnås många fördelar. För den vårdade uppstår en positivare och mera mänsklig vårdssituation – en klar förbättring av livskvaliteten. Även för anhöriga och andra som medverkar till vård i hemmiljön kan detta att kunna få ta ett ansvar för anhöriga och andra närstående upplevas som mycket positivt om det sker på rimliga villkor. För samhällets del skulle det kunna innebära en bättre resursanvändning. Det är i sin tur en nödvändighet om det skall bli möjligt att klara omsorgen om det växande antalet äldre människor i framtiden på ett mänskligt och riktigt sätt.

Självfallet måste institutionerna alltid spela en viktig roll för att klara mer kvalificerade vårdbehov. Tryggheten av en väl fungerande institutionell vårdapparat i bakgrunden är också en viktig livskvalitetsfråga. Men vård i hemmiljö måste komma att spela en betydligt större roll i framtiden. Det förutsätter en prioritering av den öppna vården. Det förutsätter också att ett ersättningssystem till personer som vårdar anhöriga eller andra i hemmiljön byggs upp. Det förutsätter vidare att hemvårdare kan få ett tillräckligt stöd av vårdexperten vid behov och att det också finns möjligheter att avlasta vårdansvaret så att den vårdande kan få ledighet från sitt ansvar i rimlig omfattning. Förutom hemvård av traditionellt slag kan också andra former

av vård i den lokala miljön, t. ex. kooperativa vårdformer, komma att spela en större roll i framtiden. Under regeringarna 1976–1982 togs viktiga initiativ i den här antydda riktningen. Det är nödvändigt att detta arbete får fortsätta och vidareutvecklas.

En växande roll för institutioner när det gäller omsorg om människor har präglat inte bara vården av barn och sjuka. Detsamma kan också sägas om vården av barn. Att stärka familjens roll som social enhet är en av de absolut viktigaste livskvalitetsfrågorna. En lång rad reformer i detta syfte har genomförts under senare år, bl. a. i form av ökade möjligheter för småbarnsföräldrar att ta ledigt eller minska sin arbetstid. Den viktigaste reformen återstår ändå att göra. Det är att bygga ut den påbörjade vårdnadsersättningen på det sätt som centern föreslår i en annan motion till årets riksdag.

Det är viktigt för oss människor att kunna få ta ansvar för varandra. Samhällets strävan att genom olika åtgärder på det sociala området lyfta av människorna ansvaret för sina närmaste har varit mycket välmenande men inte alltid förbättrat livskvaliteten för den som behöver vård. Det måste göras möjligt för anhöriga att ta ansvar för vård i hemmet. Den nya långtidsutredningen måste utgå ifrån ett synsätt där det personliga ansvarstagandet på det sociala området blir mera betydelsefullt i framtiden.

Det ekologiska perspektivet

Det är viktigt ur livskvalitetsynpunkt att den mänskliga tillvaron är förenlig med ansvar för natur och naturresurser nationellt och globalt. Vi måste bygga ett samhälle som utgår från de ekologiska förutsättningarna och kravet på hushållning med naturresurserna.

Efterkrigstidens materiella tillväxt har i alltför hög grad fått ske till priset av ökad miljöbelastning på naturen och slöseri med naturresurser. Situationen har kommit därhän att vi kan uppleva vår tillvaro som långsiktigt hotad om denna utveckling får fortsätta. Även ur livskvalitetsynpunkt är det därför nödvändigt att styra utvecklingen i riktning mot ett ekologiskt uthålligt samhälle. Centern tar i andra motioner till årets riksdag upp de centrala miljöfrågorna. Vi vill här inskränka oss till att nämna några viktiga synpunkter som måste beaktas i långtidsutredningens arbete.

Ett ekologiskt väl fungerande samhälle kan inte enbart bygga på lagstiftning och centrala beslut. Det måste bygga på ett personligt ansvarstagande för alla människor. Därför är strävan mot ett samhälle i ekologisk balans intimt förknippat med strävan mot ett mer decentraliserat samhälle, med överskådliga livsmiljöer och så mycket som möjligt av lokalt beslutsfattande.

Detta hindrar självfallet inte att också det centrala beslutsfattandet är av stor betydelse för den ekologiska utvecklingen. Dit hör t. ex. kravet på att bygga upp ett energisystem som är baserat på energihushållning och största

möjliga användning av inhemska förnybara och miljövänliga energikällor. Dit här arbetet på att skapa en bättre kontroll över kemikalieflödena i samhället. Dit hör också övergripande insatser för att åstadkomma en bättre hushållning med naturresurser.

Vårt produktions- och konsumtionsmönster måste på sikt bättre anpassas till kraven på hushållning med naturresurser. Det innebär att vi måste få till stånd en produktionsteknik som bättre utnyttjar energi och lämpliga råvaror. Vi måste eftersträva en bättre livslängd på våra konsumtionsvaror. Vi måste skapa större möjligheter att förlänga utnyttjandetiden av varorna och genom att bygga upp en reparationsindustri. Slutligen måste vi se till att avfallshandlingen bygger på största möjliga återvinning av råvaror.

De ekologiska kraven måste utgöra en grundförutsättning i den nya långtidsutredningens arbete.

Det globala perspektivet

Sverige är utomordentligt utlandsberoende. Det som händer i omvärlden får stark effekt på utvecklingen i vårt eget samhälle. Sverige har också såsom ett av världens rikaste länder ett stort ansvar att bidra till en positiv utveckling för världen i sin helhet. En självklar utgångspunkt måste vara att vårt eget sätt att organisera vår samhällsutveckling inte står i strid med kraven på global rättvisa och drägliga livsvillkor för människor också i andra delar av världen nu och i framtiden.

Det globala perspektivet måste därför spela en framträdande roll i långtidsutredningens arbete. Bef. ovet av att minska de ekonomiska klyftorna i världen är en nödvändig utgångspunkt. Världen står inför stora akuta ekologiska problem som särskilt drabbar tredje världen. Ökenutbredning, jordförstöring, förödelse av tropiska regnskogar, växande föroreningsproblem är exempel på detta. Sverige kan inte undandra sig sitt ansvar i arbetet på att möta dessa problem.

Medel för samhällsförändringar

Den framtida samhällsutvecklingen måste i högre grad än hittills bygga på den enskilda människan och den lokala gruppens ansvarstagande och engagemang. Det är orimligt att i längden försöka lösa samhällsproblem över huvudet på de människor som berörs. Därför är det viktigt att utredningen i den diskussion om medlen för samhällsförändringar som blir nödvändiga undviker styrmedel som leder till ökad byråkrati och dirigering. En decentralisering av beslutsfattandet och ökade möjligheter för människor lokalt att ta ansvar och initiativ måste i stället vara ledstjärnan.

Samtidigt är det uppenbart att centralt fattade beslut har oerhörd betydelse för arbetsförutsättningarna i hela samhället. Det är därför viktigt att statsmakternas agerande på olika områden sker utifrån ett genomtänkt

synsätt så att de effekter som man uppnår genom olika typer av insatser samverkar i positiv riktning och inte, som nu ofta är fallet, kommer i konflikt med varandra. Samhällsplaneringen, skattesystemets utformning, bidrags-systemets utformning, utformningen av den samhälleliga beslutsstrukturen är exempel på samhälleliga styrmedel som redan är en ofrånkomlig del av tillvaron men som måste användas på ett mera genomtänkt sätt.

Det nuvarande skattesystemets effekter ur sysselsättningssynpunkt som vi redan har berört är exempel på hur en samhällsåtgärd får icke avsedda negativa effekter på andra områden. Den ökade centraliseringen av beslutsfattandet har bidragit till en passivisering av människor och växande sociala problem. Skattesystemet är kanske det som har den mest genomgripande styreffekten på samhällsutvecklingen genom att avgöra de ekonomiska förutsättningarna.

Exemplen kan naturligtvis göras många. Det måste vara en huvuduppgift för långtidsutredningen att analysera hur befintliga samhälleliga styrmedel av detta slag påverkar samhällsutvecklingen och hur de bör förändras för att stimulera en utveckling i önskad riktning – en utveckling mot ett mer decentraliserat samhälle som ger människor större möjligheter till ansvarstagande, delaktighet och gemenskap, ett samhälle i ekologisk balans, ett samhälle som skapar bästa möjliga förutsättningar för god livskvalitet.

Hemställan

Med stöd av ovanstående föreslår vi

att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om tillsättandet av en parlamentarisk långtidsutredning med uppgift att arbeta med en ökad livskvalitet som målsättning och utifrån de i motionen angivna utgångspunkterna.

Stockholm den 25 januari 1983

KARIN SÖDER (c)

PÄR GRANSTEDT (c)

KARL BOO (c)

BRITTA HAMMARBACKEN (c) GÖSTA ANDERSSON (c)

NILS G. ÅSLING (c)

